

TƏHSİLİN İDARƏEDİLMƏSİ MƏSƏLƏLƏRİ
ВОПРОСЫ УПРАВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАНИЕМ
ISSUES OF EDUCATIONAL MANAGEMENT

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ TƏHSİL SAHƏSİNDƏ DÖVLƏT
SİYASƏTİ VƏ XARİCDƏ TƏHSİLİN ROLU

Lamiyə Mübariz qızı Rəsulova

Bakı Qızlar Universitetinin magistrantı

ORCID: 0009-0007-5991-5108

E-mail: lamiye.resulova@gmail.com

Açar sözlər: təhsil, xaricdə təhsil, beynəlxalq əməkdaşlıq, inkişaf, dövlət proqramı, təhsil xidmətləri

Ключевые слова: образование, учиться за границей, международное сотрудничество, раз-
работка, государственная программа, образовательные услуги

Key words: education, study abroad, international cooperation, development, state program,
educational services

Azərbaycan dövlət siyasətinin əsas prioritet istiqamətlərindən biri təhsilin inkişafı və buna dövlət nəzarətinin olmasıdır. Çünki cəmiyyətin hər bir üzvü təhsil sisteminin daxilində təşəkkül tapır. Hər bir fərd üçün sosial-iqtisadi inkişafın hərəkətverici qüvvəsi kimi çıxış edir. Təhsil insanların hüququ, digər insan hüquqlarının həyata keçirilməsi üçün mühüm vasitə və ictimai sərvətidir. Sosial inkişafda təhsilin rolu son dərəcə vacibdir. Gələcəyin açarı kimi təhsil bir çox sahələrdə inkişafın əsas potensialıdır.

Bütün bu məsələləri göz önündə saxlayaraq, qeyd etməliyik ki, Azərbaycanda insan kapitalının yaradılması və səmərəli istifadə edilməsi ölkənin davamlı inkişafının əsas şərtidir və bu istiqamətdə göstərilən təşəbbüslər dövlət xətti ilə dəstəklənir. Azərbaycanda təhsilə verilən dəyər öz köklərini daha qədimlərə dayayır. Azərbaycan dövlətçilik tarixində birinci respublika olan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin həyata keçirdikləri təhsil islahatları günümüzün təhsil arenasının bünövrəsini təşkil edir. Bu dövrdə Azərbaycan dilinin dövlət dili elan edilməsi, anadilli tədrisin dövlət səviyyəsində, qanuni əsaslarla tətbiqi, latın qrafikalı əlifbanın yaradılması, dərslərin tərtibi, məktəblərin milliləşdirilməsi, ilk ali təhsil ocağının təməlinin atılması, eyni zamanda ölkənin inkişafı və idarə edilməsi üçün kadr çatışmazlığını aradan götürmək məqsədilə xaricə ali təhsil almaq üçün göndərilən tələbələr gələcək üçün hazırlanmış təməl daşlardan idi. Heç təsadüfi deyil ki, ömrü az olub, gördüyü işlər ömürlük olan AXC-nin uzaqgörən təhsil siyasəti XX əsrdə müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaradılması üçün bünövrə rolunu oynadı. Bu dövrdə AXC-nin banisi, görkəmli ictimai-siyasi xadim M.Ə.Rəsulzadənin səsləndirdiyi nitqi: “Cəməti ayılmaq, onu dərrakəli etmək üçün nə lazımdır? Yalnız maarif, maarif, maarif!” müstəqillik dövründə hayqıran şəxs də Azərbaycan Respublikasının ümummilli lideri ulu öndər Heydər Əliyev olmuşdur. O dəfələrlə vurğulayırdı ki, “Təhsil hər bir dövlətin, hər bir millətin, həyatının, fəaliyyətinin vacib sahəsidir”. Məhz elə bu fikir təhsil sahəsinə dövlətin verdiyi strateji əhəmiyyətin bariz göstəricisidir. AXC dövründə xaricdə təhsilin bünövrəsini qoyan 100 tələbənin müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaradılmasında müstəsna əhəmiyyəti olduğu kimi, ulu öndər Heydər Əliyevin göstərişi ilə SSRİ-nin ən

nüfuzlu ali məktəblərində respublikanın inkişafı üçün zəruri ehtiyac duyulan 250 ixtisas üzrə ali təhsil almağa göndərdiyi 15000 nəfər də ölkəmizdə 3-cü sənaye inqilabında əhəmiyyətli rol oynadılar. Ulu öndər Heydər Əliyevin təməlini qoyduğu təhsil strategiyası heç də yalnız onun dövrü ilə məhdudlaşmayıb, bu gün də Azərbaycan təhsil siyasətinin əsasını təşkil edir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilən ardıcıl islahatlar, dövlət proqramları və inkişafyönlü dəyişikliklər Ümummili Lider Heydər Əliyev ideyalarının müasir tələblərə uyğun reallaşdırılmasının göstəricisidir. Prezident İlham Əliyev qeyd edir ki, XXI əsrdə ölkələr təbii sərvətlər əsasında deyil, intellektual potensial və yeni texnologiyalar əsasında inkişaf edəcək. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sistemində 2009-2013-cü illərdə islahatlara dair Dövlət Proqramının təsdiq edilməsi haqqında” 22 may 2009-cu il tarixli, 295 nömrəli Sərəncamı, quruculuğun əhəmiyyəti ali təhsilin məzmununun Bolonya prosesi prinsipləri əsasında qurulması, ölkə iqtisadiyyatının inkişaf tendensiylərinə uyğun olaraq yüksək ixtisaslı kadrlara tələbatın ödənilməsi, habelə əhalinin ali təhsil almasına imkan verən səmərəli ali təhsil sisteminin formalaşdırılması; müasir standartlara uyğun təhsildən söhbət açılır. Azərbaycan gənclərinin milli və ümumbəşəri dəyərlər əsasında layiqli ali təhsil alması, bunun üçün lazımı şəraitin yaradılması, rəqabətə davamlı sistemin formalaşdırılması, prosesin təşkili və səmərəliliyinin artırılması kimi məsələlər dövlət proqramlarının əsasını təşkil edir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 16 mart 2016-cı il tarixli 1897 nömrəli Sərəncamında qeyd edildiyi kimi, (Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritələrinin təsdiq edilməsi haqqında”) inkişaf etmiş ölkələrdə (və iqtisadiyyatın əsas sahələrində) milli sərvətin böyük hissəsini insan kapitalı və əqli əmək təşkil edir. Belə ki, bu Sərəncama uyğun olaraq 11 strateji yol xəritəsi müəyyən edilmişdir. Son illərdə dövlət nəzarəti ilə insan kapitalının inkişafı strategiyaları müəyyən edilərək, bir sıra proqram və konsepsiyalarda öz əksini tapmaqdadır. Azərbaycan qanunları insan kapitalının inkişafına xidmət edən mühüm sənədlərdir. (“Təhsil haqqında” [2] və “Elm haqqında” [1]).

Azərbaycan təhsil sisteminin əsas xüsusiyyətlərindən biri də onun təhsil bazarına sürətli integrasiyası, rəqabətə davamlılığı, dünya təhsil standartlarına uyğunlaşma mexanizminin güclü qurulmasıdır. Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən sonra dünyanın bir çox ölkələri ilə beynəlxalq əlaqələri genişləndirmişdir. Təhsildə əsas olan nəzarətin olmasıdır. Bu istiqamət də dövlət tərəfindən sistemli şəkildə aparılır. Əgər müstəqilliyin ilk illərində yeni bilik və bacarıqlar, elmi ideya və mədəniyyət nümunələri ölkəyə xarici vətəndaşlar, mütəxəssis və kadrlar tərəfindən daxil olurdusa, sonrakı illərdə bu statistika dəyişmişdir. Belə yeniliklər artıq xaricdə təhsil almağa və ya işləməyə gedən Azərbaycan vətəndaşları tərəfindən daxil olmağa başladı. Beynəlxalq əlaqələrin güclənməsi, iqtisadi əməkdaşlığın inkişafı Azərbaycan cəmiyyətini yeni ideologiyalara, mədəniyyətlərə *açıq* elan etdi. Ölkəyə gələn əcnəbilərin Azərbaycan mədəniyyəti ilə tanış olması, həmçinin xaricdə təhsil almağa göndərilən Azərbaycan tələbələrinin əcnəbi mədəniyyətlərlə tanış olması ölkələr arasında mədəni əlaqələrin yaradılmasına güclü təkan verməyə başladı.

Hazırda Azərbaycanlı gənclərin xaricdə təhsili dörd formada aparılır:

1. Xaricdə öz resursları ilə təhsil;
2. Digər ölkədə təhsilin dəyəri fərqli təhsil mübadilə proqramlarını aparan təşkilatların və donor təşkilatların hesabına təhsil;

3. Digər ölkədə təhsil Təhsil Nazirliyi tərəfindən dövlət xətti ilə, yəni təhsil sferasında əməkdaşlıq haqqında ikitərəfli müqavilələr əsasında, Azərbaycan vətəndaşlarına ayrılan təqaüdlər əsasında təhsil;

4. 2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin digər ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 16 aprel tarixli 2090 nömrəli Fərmanı ilə xaricdə təhsil;

Azərbaycan Respublikası "Təhsil haqqında" Qanunun 44-cü maddəsi Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının xarici ölkələrdə, əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin Azərbaycan Respublikasında təhsil almaq hüququ haqqındadır. Bu maddə 4 yarım bənd ilə tənzimlənir. Bu maddəyə əsasən Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının, əcnəbi və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin təhsili və ya ixtisasının artırılması Azərbaycan Respublikasının qəbul etdiyi beynəlxalq müqavilələrə əsasən təşkil edilir, bütün qaydalar müəyyən normativ hüquqi aktlarla və müvafiq icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən təsdiq edilir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2022-ci il 28 fevral tarixli 3163 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Gənclərin xarici ölkələrin nüfuzlu ali təhsil müəssisələrində təhsil almalarına dair 2022-2028-ci illər üçün Dövlət Proqramı"nın həyata keçirilməsi üzrə Tədbirlər Planında nəzərdə tutulmuş meyarlar əsasında tələbələrin təhsil məsələləri müəyyənləşdirilir. Müasir dövrdə hər bir dövlətin inkişaf amili onun malik olduğu sərvətlər, maddi cəhətlər deyil, bu resursların insan kapitalına çevrilməsidir.

Əsas ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş müstəqil Azərbaycanın dünya təhsil səviyyəsinə integrasiyası ali təhsil sahəsində də uğurla davam edir.

İstedadlı gənclərin qabaqcıl ölkələrdə təhsil imkanlarının genişləndirilməsi dövlət nəzarəti ilə daha sistemli tənzimlənir. Hazırda ali təhsil müəssisələrində beynəlxalq təcrübədən istifadə edilir. Bu təcrübələr də xaricdə ixtisaslaşmış azərbaycanlı kadrların təşəbbüsləri ilə aparılır.

Azərbaycanda ali təhsilin formalaşmış ənənəsi var və təhsilin inkişafına, müasirləşdirilməsinə yüksək dövlət qayğısı göstərilməkdədir. Azərbaycan Respublikası təhsil strukturu regional və beynəlxalq ali təhsil bazarının aparıcı iştirakçılarından biri olmaq yolunda sürətlə irəliləyir. Bütün bu məsələləri nəzərə alaraq bir daha demək olar ki, ölkəmizdə təhsilin əsas təminatçısı dövlətdir. Bu sistemdə özəl təhsil müəssisələri olsa da ölkədə fəaliyyət göstərən 54 ali təhsil müəssisəsindən 41-i dövlət, 13-ü isə özəl sektora məxsusdur. Yəni, ölkədə ali təhsilin 84 faizi dövlətin, 16 faizi isə özəl sektorun payına düşür. Ölkəmizdə təhsil sisteminin inkişafı, bu istiqamətdə görülən tədbirlər, atılan addımlar keçmiş və bu gündən daha çox gələcək perspektivləri üzərində qurulmuşdur. Təhsil kəmiyyətlə deyil keyfiyyətlə ölçülməlidir

Problemin aktuallığı. Təhsil sferası insan amilinin formalaşması mənbəyi olmaqla cəmiyyətin təşəkkülünün əsas amili rolunu oynayır. Təhsil sisteminin sistemli tədqiqinin aparılması və proqnozu gələcəyə baxış, perspektiv inkişaf konsepsiyası baxımından aktuallıq kəsb edir. Bu gün ümumdünya sivilizasiyasının yeni tendensiyaları təhsilin aktuallığının arxasında dayanan əsas amil kimi nəzərdə tutula bilər. Azərbaycan Respublikası təhsil sisteminin və xaricdə təhsilin əsas məsələləri araşdırılaraq məqalədə əks etdirilmişdir. Elmi tədqiqatların səmərəliliyini artırmaq baxımından məqalə yüksək aktuallığa malikdir.

Problemin elmi yeniliyi. Təhsil sistemində dövlət siyasəti və xaricdə təhsil aspektləri məqalədə sistemli şəkildə araşdırılmış, beynəlxalq əməkdaşlıq potensialları qiymətləndirilmiş və

əməkdaşlığın iqtisadi səmərəliliyinin artırılması yolları qeyd edilmişdir. Məqalədə düzgün və zəngin məlumatların qeyd edilməsi işin elmi yeniliyinin təmin edilməsi üçün əsaslı baza yaradır.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədə əldə edilmiş nəticə və faktlar ali məktəblərdə kadr və mütəxəssislərin hazırlanmasında, dünya ölkələri ilə təhsil sahəsində əlaqələrin səmərəliliyinin artırılmasında istifadə edilə bilər.

Ədəbiyyat

1. Elm haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu [Elektron resurs] // Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının rəsmi internet adresi, - URL:

https://science.gov.az/uploads/PDF/Elm_haqqinda_Azerbaijan_Respublikasinin_Qanunu.pdf

2. 2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı.

L.M. Rəsulova

Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində dövlət siyasəti və xaricdə təhsilin rolu Xülasə

Müasir dövrdə dinamik inkişaf edən, beynəlxalq birliyin etibarlı üzvünə çevrilmiş Azərbaycan üçün təhsilə dövlət nəzarəti mühüm məsələlərdən biridir. Xaricdə təhsil alan, ixtisaslaşmış kadr kimi yetişən hər bir gənc gələcəyin təməl daşlarından biridir. Təhsilin rəqabət keyfiyyəti kadrlara olan tələbatı ödəməkdir. Bunu üçün dövlət marağının yüksək olması təhsilin inkişaf dinamikasını şərtləndirir.

Л.М. Расулова

Государственная политика в области образования Азербайджанской Республики и роль зарубежного образования Резюме

Государственный контроль над образованием является одним из важных вопросов для Азербайджана, динамично развивающегося в современную эпоху и ставшего надежным членом международного сообщества. Каждый молодой человек, обучающийся за рубежом и становящийся специалистом, является одним из краеугольных камней будущего. Конкурентоспособное качество образования заключается в удовлетворении спроса на кадры. Высокая заинтересованность государства в этом определяет динамику развития образования.

L.M. Rasulova

**State policy in the educational field of the Republic of
Azerbaijan and the role of foreign education
Summary**

State control over education is one of the important issues for Azerbaijan, which is developing dynamically in the modern era and has become a reliable member of the international community. Every young person who is educated abroad and trained as a specialized personnel is one of the cornerstones of the future. The competitive quality of education is to meet the demand for personnel. The high state interest in this determines the dynamics of the development of education.

Redaksiyaya daxil olub: 29.09.2025